

Kandidatuppsats inom Mat- och Måltidsvetenskap, 15 hp
VT 2019 MM174G
Fakulteten för Naturvetenskap

Den kommunala måltidsutvecklaren En studie om en framväxande profession

E. Frick & E. Månsson

Fakulteten för Naturvetenskap

Författare/ Author

E. Frick & E. Månsson

Titel/ Title

Den kommunala måltidsutvecklaren – En studie om en framväxande profession

The municipal meal developer – A study about an emerging profession

Handledare/ Supervisor

Maria Nyberg

Examinator/ Examiner

Karin Höjjer

Sammanfattning

Varje dag serveras det cirka tre miljoner måltider inom den offentliga sektorn, där Sverige är ett av tre länder som erbjuder kostnadsfri måltid i förskola, skola och äldreomsorg. Lagen beskriver att måltiden ska vara näringsriktig och det är måltidsutvecklaren som tillsammans med kost-/ måltidschef arbetar med måltiderna. Som verktyg för att utveckla måltiderna rekommenderas FAMM modellen och Livsmedelsverkets måltidsmodell. Genom åren har yrkesrollen måltidsutvecklare växt fram i kommunen och bidragit med arbete kopplat till utveckling av offentliga måltider. Yrkesrollen kan ses som ospecificerad angående utbildning, kvalifikationer och arbetsuppgifter. Därav fanns det intresse att studera yrkesrollen närmare.

Syftet är att studera yrkesrollen som måltidsutvecklare med avseende på yrkets innehåll och kvalifikationer samt uppfattningar och förväntningar på yrkesrollen hos måltidsutvecklare och kost-/måltidschefer i skånska kommuner. Syftet är följt med fyra frågeställningar om måltidsutvecklaren, kopplat till arbetsuppgifter, utbildning, kompetens samt syn på den offentliga måltiden.

Uppsatsen är baserad på fyra semistrukturerade intervjuer med måltidsutvecklare samt en bredare kartläggning kring yrket baserat på en enkät som besvarats av kost-/måltidschefer i Skånes kommuner.

Studiens resultat visade att yrkesrollen som måltidsutvecklare var mångfacetterad med avseende på innehåll, kvalifikationer och utbildning, men också arbetsuppgifter och förväntningar kopplade till yrkesrollen. Yrkesrollen uppfattades som relativt självstyrd, med olika ansvarsområden, beroende på kommun, arbetssätt samt vilken förvaltning som måltidsutvecklaren hörde till.

Det finns uppfattningar och förväntningar om att måltidsutvecklaren ska ha en bred kunskap inom måltidsområdet. Det fanns både för- och nackdelar med att arbeta i en politiskt styrd organisation. Måltidsutvecklarna arbetar med måltiden ur ett helhetsperspektiv och anser att måltiden är betydelsefull för samhället i form av hållbarhet och hälsa.

Ämnesord

Offentliga måltider, kostchef, måltidschef, måltidsutvecklare, måltidsplanerare, måltidsstrateg, måltidskonsult, kostekonom, kostsamordnare, måltidsinspiratör, kvalitéscontroller, kostvetare och verksamhetsutvecklare.

Abstract

Every day, about three million meals are served in the public sector, where Sweden is one of three countries offering a free meal in preschool, school and elderly care. The law states that the meal should be nutritious and it is the meal developer who, together with meal and diet manager, is working with the experience of the meal. As a tool for developing the meals, the FAMM model and the Food Agency's meal model are recommended to use. Over the years, the professional role as meal developer has emerged in the municipality and contributed with work related to the development of public meals. The profession as a meal developer in the municipality is relatively new and can be seen as quite unspecified regarding education, qualifications and tasks. For that reason, it was interesting to investigate the profession more closely.

The aim of this study is to examine the profession as a meal-developer with regard to the content and qualifications of the profession, as well as perceptions and expectations of the professional role of meal developers and diet / meal managers in Scanian municipalities. The aim is followed by four questions about the meal developer, linked to tasks, education, competence and challenges as well as their view on the public meal.

This study is based on four semi-structured interviews with meal developers and a questionnaire answered by diet / meal managers in Region Scanian.

The result of the study showed that the profession as a meal developer was multifaceted with regard to content, qualifications and education, but also tasks and expectations related to the profession. The profession was perceived as relatively self-directed, with different areas of responsibility, depending on the municipality, working methods and what management the meal developer belonged to.

There are perceptions and expectations that the meal developer should have a broad knowledge of the meal area. There were both pros and cons noticed of working in a politically controlled organization. The meal developers work with the meal from a broad perspective and believe that the meal is important for the society in terms of sustainability and health.

Keywords

Public meals, profession, diet manager, meal manager, meal developer, meal planner, meal strategist, meal consultant, diet economist, diet coordinator, meal inspirer, quality controller, business developer, dietician.

Förord

Vi är två studenter som har skrivit vårt examensarbete inom Mat- och Måltidsvetenskap vid Högskolan Kristianstad som innefattar 15 högskolepoäng. Vi har ett stort intresse för offentliga måltider och det har varit väldigt intressant och lärorikt att skriva detta arbete. Undersökningen fördjupar sig den kommunala måltidsutvecklarens yrkesroll och har genomförts med hjälp av intervjuer med fyra måltidsutvecklare samt en enkät till kost-/måltidschefer i Region Skåne. Vi vill tacka er som tagit er tid och deltagit i vår undersökning.

Vi vill tacka Maria Helmersson på RISE som inspirerat oss till detta examensarbete och funnits tillgänglig för hjälp och frågor. Vi vill även tacka vår engagerade handledare Maria Nyberg, då hon har varit ett fantastiskt stöd och ständigt inspirerat oss vilket har varit oerhört betydande för vår arbetsprocess.

Tack!

Emma Frick och Erika Månsson

Kristianstad, juni 2019

Innehållsförteckning

Inledning	6
<i>Syfte</i>	7
<i>Frågeställningar</i>	7
Bakgrund	7
<i>Den offentliga måltiden i skola, vård och omsorg</i>	8
<i>Två modeller för den offentliga måltiden</i>	9
<i>Yrke och yrkesroll som begrepp</i>	11
<i>En famväxande profession</i>	12
Material och metod.....	13
<i>Litteratur</i>	13
<i>Metodval</i>	13
<i>Urval</i>	14
<i>Genomförande</i>	14
<i>Analys</i>	15
<i>Etiska Överväganden</i>	16
Resultat.....	17
<i>Den mångfacetterade yrkesrollen</i>	17
<i>Måltidsutvecklaren - spindeln i nätet</i>	19
<i>Utmaningen med att knyta ihop omgivningens förväntningar i en politiskt styrd organisation</i>	20
<i>Måltidsutvecklarens syn på den offentliga måltiden - mellan teori och praktik</i>	21
Diskussion	22
<i>Resultatdiskussion</i>	22
<i>Metoddiskussion</i>	25
<i>Relevans inom mat- och måltidsområdet</i>	27
Förslag till vidare forskning	27
Slutsats	27
Referenslista	29
Bilagor	31
<i>Bilaga 1. Intervjuguide</i>	31
<i>Bilaga 2. Enkät till kostchefer om Måltidsutvecklarens yrkesroll</i>	31
<i>Bilaga 3. Missivbrev till deltagare - Måltidsutvecklarens yrkesroll</i>	33

Inledning

Offentliga måltider har länge varit en självklar del av det svenska samhället, däremot har upplägg, innehåll och ideal ändrats över tid. I slutet på 1800-talet handlade offentliga måltider till stor del om att förse barn i fattigdom med näringsrika måltider (Juniusdottir, Hörnell, Gunnarsdottir, Lagstrom, Waling, Olsson & Talvia, 2018). År 1945 blev Sverige ett av tre länder i världen som enligt lag skulle erbjuda avgiftsfria måltider för förskola, skola och äldreomsorg (Persson Osowski & Fjellström, 2009). Dock tog det decennier innan lagen hade implementerats i samtliga skolor. På 1990-talet blev det tydligare att maten inte längre bara fanns till för att mätta magar, den skulle dessutom vara näringsriktig och välbalanserad (Livsmedelsverket, 2018).

Under 2000-talet har Livsmedelsverkets måltidsmodell utvecklats och syftar idag till att vara ett verktyg för olika aktörer som arbetar med att planera och utvärdera sina offentliga måltider (Livsmedelsverket, 2018). Detta speglar också en utveckling över tid från fokus på ”kost” till att idag alltmer fokusera på ”måltid”. Satsningen på de offentliga måltiderna är tydlig idag och har också fått en viktig roll i den nationella livsmedelsstrategin (Regeringen, 2017). Detta visar sig i bland annat Livsmedelsverkets kartläggning från 2019, där fakta kring de offentliga måltiderna redovisas med nationell och lokal statistik. Det handlar om organisation, kostnader, kvalitén på livsmedel, matsvinn och konsumtion i områden som skola, vård och omsorg (Livsmedelsverket, 2019). Redan år 2006 lyftes det fram, genom en rapport av SKL (Sveriges kommuner och landsting, 2006), att skolmåltiderna kommer vara viktiga i framtiden med tanke på hälsa och hållbarhet.

Med utveckling inom de offentliga måltiderna har också nya yrkesroller tillkommit, där arbetsuppgifterna kan variera beroende på kommun (Livsmedelsverket, 2018). Måltidsutvecklarens yrkesroll är relativt ny och det saknas statistik för hur många kommuner som har en. De kan också benämnas på olika sätt, ex. måltidsutvecklare, måltidsplanerare, måltidsstrateg, måltidskonsult, kostekonom, kostsamordnare och kostvetare. I studien kommer Skånes kommuner att undersökas och titeln på yrkesrollen benämns som måltidsutvecklare då den är mest förekommande i undersökningsområdet. Det finns ingen given utbildning eller arbetsbeskrivning för en måltidsutvecklare. I april 2019 publicerade forskningsinstitutet RISE (Holmberg, 2019) en förstudie kring offentliga måltider där det bland annat framkom att måltidsutvecklarens roll är

uppskattad, men att det finns oklarheter kopplade till utformningen av yrket. Genom de intervjuer som genomfördes, i förstudien, framkom det att rollen ofta sågs som “spindeln i nätet” och som en viktig länk i organisationen mellan skola, vård och köksledning men även mellan kostchef och kökspersonal. Rapporten beskriver även att utvecklande av måltider samt ansvar för förmedling av kunskaper och erfarenheter mellan olika professioner och grupper i måltidssystemet är några arbetsuppgifter som skulle kunna vara lämpliga för måltidsutvecklaren (Holmberg, 2019).

Det saknas i övrigt studier där man specifikt undersökt måltidsutvecklarens yrkesroll, dess innehåll och kvalifikationer samt de krav och förväntningar som finns på en sådan yrkesroll. Mot bakgrund av det stora fokus som idag ligger på de offentliga måltiderna, inte minst i relation till hälsa och hållbarhet, är det intressant att utforska just måltidsutvecklarens yrkesroll och vilka uppfattningar denne har om de offentliga måltiderna.

Syfte

Syftet är att studera den kommunala måltidsutvecklarens yrkesroll i skånska kommuner med avseende på nedanstående frågeställningar, utifrån måltidsutvecklarens och kost-/måltidschefers perspektiv.

Frågeställningar

- Vilka arbetsuppgifter har en måltidsutvecklare?
- Vilken utbildning, kompetens och kvalifikationer efterfrågas?
- Vilka utmaningar, uppfattningar och förväntningar finns kring yrkesrollen?

Bakgrund

Inledningsvis beskrivs kort den offentliga måltidens historia och utveckling samt måltidsutvecklare som en ny yrkesroll. Livsmedelsverkets måltidsmodell samt FAMM (Five Aspects Meal Model) presenteras som modeller och verktyg för utveckling och förståelse av offentliga måltider. Avslutningsvis redogörs det för begreppet yrkesroll.

Den offentliga måltiden i skola, vård och omsorg

De offentliga måltiderna har sedan 1800-talet utvecklats enormt i Sverige. Barnen i skolan fick till en början gå hem och äta sin lunch. Så småningom serverades gröt till de mest fattiga barnen och man insåg att mätta magar ledde till bättre prestationer (Persson Osowski & Fjellström, 2019). Kommunerna fick pengar från staten och därtill fanns krav på vad som skulle serveras. Skolmatsalar och kök växte fram och på 1960-talet kom den djupfrysta maten till skolorna och några år senare började hel- och halvfabrikat användas. Politikerna blev mer angelägna om att alla elever skulle få gratis skolmat och år 1974 serverade alla Sveriges kommuner skolmat. I slutet av 1990-talet kom lagen om kostnadsfri skolmat till alla elever i Sveriges kommuner och år 2011 infördes lagen om att maten även skulle vara näringsriktig (Persson Osowski & Fjellström, 2019). Sedan dess har skolorna börjat servera minst två rätter/dag, vegetariskt alternativ och kommunerna arbetar ständigt med förbättring av miljön i skolmatsalen (Livsmedelsverket, 2018). Sverige tillsammans med Finland och Estland är de enda länderna som erbjuder kostnadsfria måltider till elever i grundskolan (Juniusdottir et al., 2018).

Vård och omsorg utgör en annan stor del av den offentliga måltiden. För att minska risken att drabbas av undernäring och olika sjukdomstillstånd bland äldre krävs det att maten är anpassad individuellt, både närings- och energimässigt, dessutom är sällskap och stämning i omgivningen en viktig del vid måltidssituationen (Livsmedelsverket, 2019). Kommunen står för det övergripande ansvaret att följa politiska mål, lagar och budget. De har även ansvaret för måltiderna i skola, vård och omsorg samtidigt som flera förvaltningar och yrkeskategorier är involverade i måltiden (Sveriges kommuner och landsting, 2006). Inom äldreomsorgen regleras måltiderna av Socialtjänstlagen, SoL (2001:453) vilket innebär hårda krav på de som arbetar genom hela måltidskedjan att servera och leverera säker mat (Livsmedelsverket, 2019).

Cirka tre miljoner måltider serveras dagligen inom den offentliga sektorn varje dag och de offentliga måltiderna inom skola, vård och omsorg har blivit en viktig del av det svenska samhället (Holmberg, 2019). Dels genom mängden livsmedel som köps in, dels genom att de kan bidra till att beteende och attityder mot hälsosamma och hållbara matvanor förändras. Därigenom har måltidsservice en stor betydelse för

kommuninvånarnas hälsa och välbefinnande och arbetet med måltiderna måste därmed organiseras effektivt (Sveriges kommuner och landsting, 2006).

I över 80 % av Sveriges kommuner finns det idag en måltidspolicy (Livsmedelsverket, 2018) som bland annat hänvisar till Livsmedelsverkets råd om måltiden och i de allra flesta fall är den beslutad politiskt. Det är politikerna i varje kommun som beslutar om budget och fastställer de mål för kvalitet och service som ska uppnås i måltidsverksamheten. Ansvaret kring måltidsservice kan vara uppdelat på flera förvaltningar t.ex. service-, miljö-, teknisk- och omsorgsförvaltning, vilket kräver rutiner för att säkerställa god kvalitet och hög livsmedelssäkerhet. Det finns även de kommuner som har måltidsverksamheten samlad inom en egen förvaltning (Sveriges kommuner och landsting, 2006). Ungefär hälften av måltidscheferna är placerade i en serviceförvaltning och enligt Livsmedelsverkets rapport (2018) uppgav tre fjärdedelar att de har en samlad måltidsorganisation för förskola, grundskola och äldreomsorg. Måltidschefer finns i 89 % av Sveriges kommuner och de arbetar tillsammans med måltidsutvecklare med planeringen av de offentliga måltiderna inom skola, vård och omsorg (Livsmedelsverket, 2018).

Två modeller för den offentliga måltiden

Måltidsmodellen (Figur 1) innefattar sex olika pusselbitar som är kopplade till måltiden på olika sätt: *trivsamt, god, näringsriktig, säker, integrerad och hållbar*. Modellen har tagits fram av Livsmedelsverket och används inom offentliga måltider som ett stöd vid planering och utveckling av måltider. För att maten ska hamna i magen är det viktigt att måltiden ska vara god och trivsamt vilket beskrivs kunna uppnås med hjälp av goda och bra råvaror samt med personal med kompetens och intresse för måltider. God mat kan även vara att den för ögat ser färgglad och lockande ut med fina upplägg. För att göra måltidsmiljön mer trivsamt anges det som viktigt att gästernas önskemål inkluderas vid bestämmelser av hur måltidsmiljön ska utformas. Måltidsmiljön innefattar bland annat ljus, ljudnivå och inredningsdetaljer som blommor, bord och stolar. I modellen beskrivs vidare hur maten ska vara hälsosam och därmed näringsriktigt anpassad till olika målgrupper. För att en säker måltid ska kunna serveras uppges det som viktigt att det finns rutiner kring hygien, samt att rätt mat serveras till personer med behov av specialkost, allergier eller intolerans. För en integrerad måltid lyfts betydelsen av trygghet där kommunikation mellan personerna som ska äta maten och personalen som tillagat

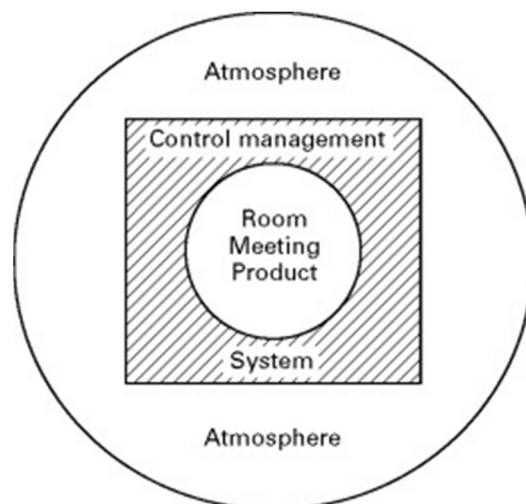
maten vilket skapar samhörighet, delaktighet och engagemang. Måltiden ska dessutom vara hållbar i form av de åtgärder som görs för att minska klimatpåverkan i anseende av bland annat råvaror, svinn och källsortering (Livsmedelsverket, 2019).

Figur 1. Måltidsmodellens sex pusselbitar som kan användas vid planering och utveckling av måltidsarbetet inom offentliga måltider (Livsmedelsverket, 2019).

Five Aspects Meal Model (FAMM) är framtagen av restaurang- och hotellhögskolan i Grythyttan och innefattar de fem aspekterna kring måltiden; *rummet*, *mötet*, *produkten* (*maten och drycken*), *styrsystemet* och *stämningen* (Gustafsson, Öström, Johansson & Mossberg, 2006). I första hand var modellen (Figur 2) utformad till restaurangbranschen, men har under senare år på liknande sätt återkommande tillämpats för att planera, analysera och utveckla den offentliga måltiden (Magnusson Sporre, 2015). De fem aspekterna är kopplade till upplevelsen kring måltiden. *Rummet* innefattar platsen där måltiden äger rum, medan *mötet* innefattar mötet mellan personal och gäster. *Produkten* är i detta fall mat och dryck samt dess förberedelser. Ekonomi, lagar och logistik utgör den fjärde aspekten som handlar om *styrsystemet*. Tillsammans bildar dessa delar gästens helhetsupplevelse och därmed den femte delen, *stämningen* (Gustafsson et al,

2006). Med denna modell kan en måltidsupplevelse byggas upp med gästens behov i fokus (Magnusson Sporre, 2015).

Figur 2. FAMM modellen som beskriver de fem aspekterna vid utveckling av måltider (Magnusson Sporre, 2015).

Yrke och yrkesroll som begrepp

Både yrke och yrkesroll är komplexa och mångsidiga begrepp, vilka har fyllts med olika definitioner och innebörder. Halls definition på ett yrke lyder ”Ett yrke är den sociala roll som utövas av vuxna samhällsmedborgare och som direkt och/eller indirekt medför sociala och finansiella konsekvenser och som utgör en mycket viktig del av vuxenlivet” (Ulfsdotter Eriksson, 2017, s. 479). Till yrke hör en avgränsad uppsättning arbetsuppgifter och en titel. Yrket beskrivs ofta vara länk mellan individ, organisation och samhälle. Yrkets status och anseende, men också förväntningar kopplade till yrket, kan påverka hur människan förhåller sig till sitt arbete samt hur stort intresset är för att utveckla en viss yrkesidentitet. Genom arbetsuppgifter, kunskaper, utbildningsnivå och yrkesstatus kan personer placeras in i samhällsfack där en yrkestillhörighet bildas. Hur individen förhåller sig till sitt yrke kan också kopplats samman med vilken status yrket anses ha (Ulfsdotter Eriksson, 2017, s 485).

I försök att definiera begreppet yrkesroll kan två olika aspekter urskiljas som centrala: den *instrumentella aspekten* som bygger på att det finns konkreta saker som utbildning, teoretisk kunskap och erfarenhet som beskriver en viss yrkesroll, vilken oftast går att beskrivas på ett konkret sätt (Olsson & Gullberg, 1986). Därutöver finns det en *ideologisk aspekt* som handlar om hur en person socialiseras in till en yrkesroll som speglar

värderingar, intressen och attityder. Denna är kopplad till normer och förväntningar och kan inte på samma sätt beskrivas i till exempel en arbetsannons. Olsson & Gullberg (1986) menar därför att rollbeteende och rollförväntningar formas efter yrkesrollens tilldelade arbetsuppgifter men också av kulturmönster, samspel med andra och förväntningar från omgivningen.

Inom yrkesrollen finns det delroller och olika dimensioner, menar Olsson och Gullberg (1986) som är kopplade till arbetsuppgifter och relationer. Beteendet kan anpassas efter typ av relation och kan vara olika till exempel gentemot chefen, kollegor och samarbetspartners. En delroll kan också vara baserad på en viss ålder eller ett intresse. Yrkesidentiteten formas även av den egna rolluppfattningen, behov och förväntningar, samt av omgivningens förväntningar, attityder och förhoppningar (Olsson & Gullberg, 1986).

En framväxande profession

Yrkesrollen som måltidsutvecklare är i en framväxande fas och anses vara relativt ny (Holmberg, 2019). Begreppet profession kan definieras genom att knyta an till en högre utbildning vid universitet som leder till ett examensbevis. Professionerna använder sig av vetenskaplig kunskap som ska tillämpas på ett ansvarsfullt sätt. De anses även ha viktiga funktioner mot framtiden och yrken som klassas som professioner är läkare, ingenjörer och ekonomer (Brante, 2009). Professionella yrken grundas på standardiserade utbildningar som leder till stängda och uteslutande arbetsområden i arbetslivet. Semiprofessioner däremot är de yrken som antar både en akademisk och praktisk sida, som bland annat sjuksköterska och lärare (Brante, 2009). Om ett yrke inte uppfyller kriterier, såsom inkomst, social klass, normer och kultur, till att vara en profession betraktas det som en semiprofession (Chatterjee & Stevenson, 2008). Skillnader mellan professioner och semiprofessioner är att självbestämmanderätten i professioner är hög medan semiprofessioner har relativt låg. Professioner har ofta en mellan- eller hög status medan semiprofessioner ofta har en mellan- eller låg status. Teori, arbetskultur, etik och normer är för professioner mycket etablerade medan dessa är i en framväxande fas för semiprofessioner (Chatterjee & Stevenson, 2008).

Enligt Brante (2009) anses semiprofessioner mer styrda och är fler i antal än professioner. Oftast är semiprofessionerna inom större organisation och främst inom offentlig sektor,

där yrket måltidsutvecklare faller in (Brante, 2009). I samband med välfärd- och trygghetssystemets uppbyggnad och utveckling i samhället ökar antalet semiprofessioner snabbt. Semiprofessionernas utbildning är oftast inte lika specificerad som professionens och har mer fokus inom det tvärvetenskapliga

Material och metod

Litteratur

Vetenskapliga artiklar har sökts i Högskolan Kristianstads databas Summon genom sökorden: Offentliga måltider, public meals, kostchef, måltidschef, måltidsutvecklare, måltidsplanerare, mealplanner, måltidsutvecklare, måltidsstrateg, måltidskonsult och kostekonom, måltidsutvecklare, måltidsplanerare, måltidsstrateg, måltidskonsult, kostekonom, kostsamordnare och kostvetare. En kvalitativ studie kring kostchefens uppfattningar om olika ämnen har använts som inspiration till val av intervjufrågor (Hansson & Ögren, 2009). Studier som undersökt andra yrkesroller inom branschen har även använts som inspiration, till exempel en studie skriven vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) om livsmedelsinspektörens yrkesroll (Hogmark, 2009). Fakta om offentliga måltider har använts från Livsmedelsverket (2018) och forskningsinstitutet RISE (2019).

Metodval

I studien genomfördes inledningsvis **semistrukturerade intervjuer** med fyra måltidsutvecklare i olika skånska kommuner och därefter skickades en **enkät** ut till måltids-/kostchefer i Skåne. Intervjuerna möjliggjorde formulerande av enkätfrågor och relevanta svarsalternativ (Bryman, 2018). Semistrukturerade intervjuer väljs ofta som metod för att få en förståelse och en djupare kunskap om uppfattningar och erfarenheter (Bryman, 2018). Det kvalitativa angreppssättet möjliggör att frågor kan ändras och omformuleras under tidens gång (Ely, 1993), vilket också innebär att ny värdefull information och väsentlig kunskap frambringas.

Enkäten syftade till att erhålla en kartläggning över yrkesrollen då frågorna baserades på måltids-/kostchefernas syn på måltidsutvecklarens yrkesroll, dess arbetsuppgifter och efterfrågad kompetens.

Genom att integrera data från kvalitativ och kvantitativ forskning kan flera fördelar erhållas. Dels kan kvantitativa data bidra med att förklara de fynd som gjorts i den kvalitativa forskningen, dels kan nyckelfrågor identifieras som kan bidra till utveckling och utformning av den kvantitativa forskningen (Fetters, Curry & Creswell, 2013). I denna studie har en kombination av intervjuer och enkäter valts för att kunna besvara syftet och för att förstärka och integrera svaren med varandra (Bryman, 2018). Kombinationen medförde således både en kartläggning över förekomsten av måltidsutvecklare och deras olika arbetsuppgifter utifrån måltids-/kostchefernas perspektiv, och en fördjupad bild av uppfattningar och erfarenheter kring att arbeta som måltidsutvecklare och de förväntningar som är kopplade till yrkesrollen.

Urval

Urvalet till intervjuerna baserades på ett bekvämlighetsurval i Skåne (Bryman, 2018), där ambitionen var att få en spridning i storlek av kommuner för att se om det fanns likheter och skillnader i yrkesrollen geografiskt eller storleksmässigt på kommunnivå. Ambitionen var att hinna med så många intervjuer som möjligt för examensarbetet och då ansågs fyra intervjuer vara rimliga att hinna med utifrån tidsplanen. Fyra personer blev tillfrågade för att delta i en intervju där samtliga tackade ja. En av intervjupersonerna arbetade i en större stad, två i mindre städer och en i en landsbygdskommun. Bland intervjupersonerna var tre kvinnor och en man och de representerade olika åldrar. De hade även arbetat olika länge som måltidsutvecklare. I två fall blev intervjupersonerna först kontaktade av en lärare som fanns i personens nätverk sedan tidigare. I de andra två fallen kontaktades intervjupersonerna via e-post av författarna. Fyra stycken som kontaktades och samtliga av dem tackade ja. Det genomfördes fyra intervjuer då det ansågs vara ett rimligt antal att hinna med för den beräknade arbetstiden.

Till enkätundersökningen genomfördes ett bekvämlighetsurval då en kost-/måltidschef i varje kommun i Skåne valdes, vilket var 33 stycken. Skåne valdes för att intervjuerna genomfördes där och på så sätt försöka få en kartläggning representerat för det området.

Genomförande

Teman i intervjuguiden var utbildning och kvalifikationer, arbetsbeskrivning/arbetsuppgifter, uppfattningar och förväntningar kring yrkesrollen och den offentliga måltiden. Dessa teman och frågeställningar hade utarbetats och fungerade

som en vägledning under intervjuerna (bilaga 1). Intervjuerna ägde rum på respektive måltidsutvecklarens arbetsplats under april och maj 2019 och varade cirka 45–60 minuter. Innan intervjun började fick deltagarna skriva på en samtyckesblankett. Vid intervjutillfället medverkade både författarna, men en person var mer involverad i intervjun och den andra förde anteckningar över det som ansågs vara extra viktiga att komma ihåg. Frågorna anpassades under intervjuerna beroende på respondentens svar och beskrivning av yrket, vilket också innebar att ordningen kunde ändras där nya frågor tillkom.

Enkäten bestod av 11 korta frågor som antingen var av sluten karaktär eller frågor med fri text som var klart och tydligt utformade. Enkäten gjordes med en surveyundersökning på webben, i Google formulär som skickades ut via e-post i maj 2019 till kost-/måltidschef i samtliga skånska kommuner, totalt 33 stycken (bilaga 2). Enkäten kunde besvaras i 14 dagar efter utskick och efter 8 dagar skickades en påminnelse via e-post.

Analys

Intervjuerna spelades in, transkriberades, kodades och delades in i kategorier och teman (tabell 1). För bearbetning av intervjuerna användes tematisk analys (Braun & Clarke, 2006). Den tematiska analysen skedde löpande med att upprepade gånger läsa igenom materialet för att finna kodord (Bryman, 2018). Utifrån kodorden (upprepning av mönster i intervjuerna) bildades kategorier som senare utgjorde de tema som används som rubriker i resultatet.

Tabell 1. Översikt av kategorisering och tematisering

<p><i>Olika yrkes- och utbildningsbakgrund</i> <i>Olika arbetsuppgifterna</i> <i>Den personstyrda yrkesrollen</i></p>		<p>Den mångfacetterade yrkesrollen</p>
<p><i>Stort fokus på kommunikation</i> <i>Att vara inspiratör och ambassadör för den offentliga måltiden</i> <i>Skapa och vidhålla relationer</i> <i>Kontaktperson</i></p>		<p>Måltidsutvecklaren- spindeln i nätet</p>
<p><i>Ligga steget före</i> <i>Uppdaterad på trender och "det senaste"</i> <i>Förväntningar från omgivningen</i> <i>Politiken trygghet och stöd</i> <i>"Politiken en utmaning"</i> <i>Kommunikationen med politiker</i></p>		<p>Utmaningen med att knyta ihop omgivningens förväntningar i en politiskt styrd organisation</p>
<p><i>Stort inflytande i samhället</i> <i>Maten ska hamna i magen</i> <i>Måltiden</i> <i>Helheten, Måltidsmodellen, FAMM</i> <i>Hållbarhet</i></p>		<p>Måltidsutvecklarens syn på den offentliga måltiden- mellan teori och praktik</p>

Enkätens resultat sammanställdes med Google formulär.

Etiska Överväganden

Intervjupersonerna fick inledningsvis skriva på ett missivbrev (bilaga 3) med information om personuppgifter och hur materialet skulle användas samt att intervjun spelades in. Enkätundersökningens deltagare fick information om att den var anonym och vad materialet skulle användas till (bilaga 2). All den insamlade datan från intervju och enkät behandlades konfidentiellt och förstördes efter godkännande av examensarbetet. Personuppgifterna behandlades konfidentiellt i resultatet och kunde inte identifieras då intervjuare skrevs ut med ett "I" och intervjuperson som "IP". Deltagarna deltog frivilligt och fick avbryta samarbetet när som helst utan följdfrågor. Intervjupersonerna blev

informerade om ovanstående och om syftet med studien och godkände med en underskrift på en samtyckesblankett. Enkäten var frivillig och anonym. Det fanns inte några etiska känsliga ämnen eller kontroversiella tolkningar som berörts i studien (Vetenskapsrådet, 2017).

Resultat

Resultatet från intervjuer och enkätundersökningen har vävts samman och presenteras under de teman som identifierades i analysen. Totalt besvarade 23/33 kost-/måltidschefer enkäten, vilket innebar ett bortfall med 30%.

Den mångfacetterade yrkesrollen

Utifrån enkäten hade ungefär hälften av kommunerna i Skåne en måltidsutvecklare (11 av 23 respondenter) där tjänsten varit tillsatt olika länge, från 2 månader - 12 år. Både i intervjuerna och enkäten framkom det att ingen given utbildning krävdes för att arbeta som måltidsutvecklare, däremot efterfrågas det i regel någon form av kunskap inom kost, livsmedel, näring, hälsa och med fördel, ekonomi, miljö och pedagogik. Kunskaper inom måltidsutveckling och kostdataprogram var också en viktig del i yrket samtidigt som det beskrevs som viktigt att ha ett helhetstänk, ett hållbarhetsfokus samt att kunna arbeta med omvärldsbevakning. I enkäten angav 73% av kommunerna att det krävdes en högskoleutbildning för yrket och de vanligaste var gastronomiprogrammet och kostvetarprogrammet. Nedan visas vad en måltidsutvecklare svarade när hen fick frågan under intervjun om vilken utbildning som krävdes för yrket.

IP 3: Ja skulle nog säga faktiskt en treårig högskoleutbildning/universitetsutbildning som har med att man kan näringen och att man kan lite ekonomi, att man kan helheten på måltiden och att man bara inte stirrar sig blind på maten på tallriken utan kan se helheten.

Utöver den teoretiska kunskapen var det viktigt att det skulle finnas praktisk kunskap om hur maten tillagas. Majoriteten nämnde också att social förmåga och utåtriktad personlighet var viktig då mycket av arbetet handlade om kommunikation, förmedling av kunskap, skapande av relationer, engagemang, inspiration och i vissa lägen leda möten, projekt och personal.

Från både enkäten och intervjuerna framkom det att arbetsuppgifterna var väldigt varierande. Detta gavs det också uttryck för när intervjupersonerna skulle beskriva en vanlig arbetsvecka.

IP 4: Ja, de är väldigt mycket olika arbetsuppgifter och ingen dag är den andra lik och ena dagen kan jag sitta i vårt kostdataprogram och näringsberäkna och nästa dag håller jag i en matlagingskurs för lärare kanske eller något ja. Så de är, ja varierat.

IP 1: Oj ja, det är jättemycket olika, jag har en lång lista här, alltså den ena dagen är inte den andra lik.

De fyra måltidsutvecklarna beskrev att de själva hade fått vara med och utforma tjänsten, utifrån tidigare erfarenheter och kunskap. Däremot fanns det tydliga mönster mellan kommuner om vilka arbetsuppgifter som skulle utföras. Arbetsuppgifter som framkom genom intervjuerna och enkäten var menyplanering, näringsberäkning, hålla i utbildningar, motivera personal som var involverad i måltiderna på olika sätt, utvecklingsarbete, ekonomiberäkningar samt att driva projekt om t.ex. hållbarhet, måltidsglädje och hälsa. Till exempel arbetade alla med matsvinn, men på lite olika sätt. Det visade sig att omfattningen av dessa arbetsuppgifter skilde sig åt beroende på kommun och måltidsutvecklare. Samtliga intervjupersoner berättade att det inte fanns en exakt arbetsbeskrivning samt var vidare osäkra på hur yrkesrollen var utformad i andra kommuner.

När frågan ställdes till intervjupersonerna om varför de trodde att tjänsten benämndes på olika sätt (måltidsutvecklare, måltidsplanerare, måltisstrateg, måltidskonsult, måltidsinspiratör, kvalitètescontroller, verksamhetsutvecklare, kostekonom, kostsamordnare och kostvetare) blev de också osäkra. Några trodde att det kunde bero på att titeln kunde spegla arbetsuppgifterna, till exempel genom att en måltidsutvecklare arbetade mer med att skapa och utveckla måltiderna samt driva projekt, mer än en kostsamordnare som kanske arbetade mer med näringsberäkning och administrativa uppgifter. Några trodde att det kunde bero på att kommunen använder en titel som redan finns då det kan ta tid att skapa nya yrkestitlar. De personerna som hade yrkestiteln som måltidsutvecklare var nöjda med den och tyckte att den var beskrivande och speglade deras arbetsuppgifter.

Av de 12 kost-/måltidschefer som svarade att de inte hade en måltidsutvecklare eller en person som arbetade tillsammans med dem, arbetade 75% av de i mindre städer (15 000-

49 000 invånare) och 25% i större städer (50 000 - 199 000 invånare). Enkätens svar visade även att 90% av måltidsutvecklarna primärt arbetade med områdena förskola, skola och äldreomsorg och endast 10 % med LSS och personalrestauranger. Inga speciella mönster mellan kommunernas storlek och yrkesrollen utifrån enkäten och intervjuerna.

Måltidsutvecklaren - spindeln i nätet

Intervjupersonerna beskrev sin yrkesroll som väldigt kommunikativ och som länken mellan personer i kommunen, leverantörer, kökspersonal, gäster och föräldrar/anhöriga. Personer inom organisationen och externa personer kunde se måltidsutvecklaren som en ambassadör för de offentliga måltiderna och en kontaktperson vid frågor och synpunkter kring dem. Yrket kan dessutom ses som en typ av medlar-roll och en av intervjupersonerna nämnde att många hellre kontaktade måltidsutvecklaren direkt vid synpunkter och frågor istället för måltidschefen.

För några verkade yrket handla mycket om att inspirera, komma med idéer och vara behjälplig som ett bollplank ute i de kommunala köken. En person beskrev att det var viktigt att ha en pedagogisk kunskap som gör att man kan förklara, hjälpa, inspirera och styra arbetet i köken i rätt riktning på ett sätt som personalen förstår och känner sig motiverade av. Därutöver kände de flesta intervjupersonerna sig som spindeln i nätet, den som länkade ihop måltidsverksamheten med de andra verksamheterna, höll kontakten mellan dessa så att målen kring måltiderna kunde implementeras i förskola, skola och äldreomsorg.

Det framkom att olika projekt, utbildningar och möten hålls av måltidsutvecklare tillsammans med till exempel undersköterskor, hemtjänstpersonal och pedagoger. Måltidsutvecklarens yrkesroll handlar därmed mycket om kommunikation och att skapa förutsättningar för samspel och ”öppna upp dörrar” mellan pedagoger och kockar men även mellan undersköterskor och kockar. De beskriver att kommunikationen kring måltidens betydelse och relationen mellan olika yrkesgrupper var viktig för att måltiden skulle prioriteras, vilket illustreras i citatet nedan.

IP 2: Man måste kunna skapa relationer och se andra yrkesroller och lyfta dem i sin yrkesroll, det tror jag är viktigt. Och få igång andra till att inse med bra offentliga måltider kommer mycket annat på köpet.

Utmaningen med att knyta ihop omgivningens förväntningar i en politiskt styrd organisation

Intervjupersonerna berättade att de förväntades kunna agera som ledare. De skulle dessutom ha idéer och vara kreativ samt vara insatt i- och ha kunskap om kökets miljö, nutrition och hållbarhet. De skulle därutöver kunna bemöta medborgarnas åsikter och vara representativ för kommunen.

Samtliga intervjupersoner beskrev att det ibland kunde kännas utmanande att arbeta i en politisk styrd organisation då besluten och förändringar kunde ta ganska lång tid. Samtidigt tyckte de att det var bra att ha politiken som stöd i arbetet, framförallt om de instämde i de politiska frågorna. Det var lättare att motivera till förändring i till exempel en arbetsrutin och att genomföra saker som var kopplat till ett politiskt beslut. De beskrev även att många andra faktorer kunde vara svåra att hantera, påverka och bemöta.

IP 3: Det finns också utmaningar i form av politiker också, politiker hur de tänker, hur tänker föräldrar kring maten, vad dem vet, och vad dem önskar sig vad de förväntar sig. Även media, och det finns flera kiosker vid skolan som säljer skräpmat och såna Redbull för billiga pengar.

IP 4: Det är en utmaning också generellt att det är många medborgare som tycker väldigt olika, vi får in önskemål om att "Hej, mitt barn ska bara äta ekologiskt" och sen kommer nästa brev "Hej, mitt barn ska inte äta något ekologiskt", någonstans där rättar vi ju oss, det är skönt att ha dem politiska besluten bakom sig, för det är ju det vi ska göra.

De menade också att det var viktigt med en bra kommunikation med politikerna så de kunde förstå att måltiden var viktig att prioritera. Många menade också att det var av stor vikt att ha engagerade politiker som brydde sig om måltiden

IP 2: Det måste jag verkligen understryka att det är a- och o i en kommun att man har politiker som verkligen vill någonting.

En annan utmaning som intervjupersonerna beskrev var behovet av att "ligga steget före", dels i relation med ny forskning, dels i relation till trender kring mat och måltider, exempel vegetarisk- och vegankost, köttkvalitet samt andelen ekologiska livsmedel. En intervjuperson berättade att specialkosterna (vegetariska, veganska, kulturella, allergier och intoleranser) ökade i antal och att det var en stor utmaning att anpassa måltiderna efter detta. En ytterligare utmaning som beskrevs var att alla dessa parametrar skulle

utvecklas, samtidigt som budgeten skulle hållas. Hållbarhet var en annan återkommande aspekt som var viktig för kommunerna, där arbets- och skolmiljö, klimatsmarta (ekologiska, krav-märkta och närodlade) och etiska livsmedel, källsortering, matsvinn och ekonomisk hållbarhet stod i centrum.

Måltidsutvecklarens syn på den offentliga måltiden - mellan teori och praktik

Den offentliga måltiden ansågs ha ett stort inflytande på samhället, dels då den är en viktig del för att påverka folkhälsan, dels för att det blir ett sätt att arbeta med hållbarhet.

IP 4: Alltså jag tycker att den offentliga måltiden har en enorm kraft och möjlighet att förändra samhället, alltså både på, många i det offentliga är ju bra på att tänka på hållbarhet och det ger ju en stor genomslagskraft eftersom det är så pass mycket mat som serveras i det offentliga och också att vi har väldigt bra råvaror och tänker på näring, vilket gör att det blir en väldig hälsokraft också att påverka människor hälsa så pass positivt som vi gör tror jag.

Måltidsutvecklarna var måna att berätta att det är viktigt att maten ska hamna i magen. Med detta menade de att det kvittar hur "perfekt" näringsberäknad maten är om den till exempel inte äts upp, äts på det planerade sättet eller med den exakt planerade portionsstorleken. I studien poängterades det att utöver näringsberäkning, numera även är viktigt att fokusera på måltiden som helhet. Det beskrevs som en komplex bild med miljö, djurhållning, ekonomi och hälsa som viktiga aspekter.

IP 1: Man måste vara insatt i det näringsmässiga och man ska vara insatt i vad det är för produkter och man ska kunna mycket kring miljö och jag tänker mycket kring djurhållning och alltså livsmedel och mat och måltider är ju jättestort alltså. Ja ekonomi måste man också ha, veta ganska mycket om för att förstå. Ja hälsa miljö. Allt. Ekonomi. Det är väldigt komplext ju. Helheten är ju det viktigaste.

De beskrev att arbetet med måltidsmiljön skedde med inspiration av måltidsmodellen och FAMM och att deras måltidspolicy var baserad på dessa modeller. Intervjupersonerna berättar även hur viktigt det är att måltidsmiljön måste vara anpassad och det kan vara olika beroende på om det är inom skola eller äldreomsorg. Inom äldreomsorg talade de om att näringsberäkningen är viktigt, men att mer fokus bör läggas på den sociala biten då den har större påverkan för att de äldre ska äta samt för att minska undernäringen. Två

intervjupersoner beskrev en strävan efter nollvision mot undernäring precis som nollvisionen för olyckor i trafiken.

IP 3: I äldreomsorgen måste vi tänka att vi ser till att dem får den glädje att sitta tillsammans med de andra, för då kommer lust att "jag vill också äta".

Några intervjupersoner nämnde även utmaningarna i skolan och att det finns motstånd från barnen att äta lunchen när den heter "vegetarisk" men att det kan gå lättare när det istället benämns till exempel "linsgryta" och "bönlasagne". Måltidsutvecklarna menade på att pedagogerna hade en stor inverkan på barnens lärande om måltider, och det identifierades som en utmaning att försöka arbeta med kommunikationen med pedagogerna och deras roll i måltiden.

I framtiden trodde de intervjuade måltidsutvecklarna att det generellt skulle bli mer fokus på maten och måltiderna i skola, vård och omsorg. Samtliga intervjupersoner var övertygade om att de offentliga måltiderna hade stor betydelse för samhället, dels för förebyggande arbete mot undernäring och fetma, dels för att i tidig ålder bekanta sig med olika smaker och rätter. De talade även om de offentliga måltidernas roll i att arbeta med både hållbarhets- och jämställdhetsfrågor.

IP 2: Om man får drömma, hoppas jag att fler har fått upp ögonen för hur viktigt det är och att man har mer utbildning, att man har mer integrerade måltider, att man samarbetar mer och att vi framförallt är fler!

Några gav även uttryck för sin oro för de offentliga måltidernas framtid med färre kockar och undersköterskor men med fler elever och äldre.

Diskussion

Resultatdiskussion

Studiens resultat visade att yrkesrollen som måltidsutvecklare var mångfacetterad med avseende på innehåll, kvalifikationer och utbildning, men också arbetsuppgifter och förväntningar kopplade till yrkesrollen. Det beskrevs hur arbetet präglades av en mängd olika arbetsuppgifter såsom menyplanering och näringsberäkning, men också av att driva projekt, engagera och bygga broar mellan olika måltidsaktörer inom kommunen. Samtliga intervjupersoner hade en bakgrund och utbildning inom antingen praktiska

kunskaper inom kök eller teoretiska kunskaper inom hälsa, eller båda delar. Teori och praktik anses vara en viktig erfarenhet för att utveckla den offentliga måltiden enligt intervjupersonerna. Detta menar också Magnusson Sporre (2015), där nytta kan ses genom att både teoretiska (måltidsplanering, livsmedelssäkerhet, näringsberäkning, ekonomiberäkningar) och praktiska (matlagning, hålla utbildningar, motivera personal, utvecklingsarbete, driva projekt) kunskaper kan bidra till ett helhetstänk i arbetet. I en del av de intervjuade måltidsutvecklarnas yrkesroll handlade det om att vara en kommunikatör och att skapa förutsättningar för samspel mellan olika aktörer. Det fanns också en förväntan kopplad till rollen som någon som kunde inspirera, vara kreativ och som samtidigt kunde skapa och underhålla relationer. Måltidsutvecklarna lyfte fram att det fanns stora utmaningar i kommunikationen vilket därmed kan bekräfta tidigare forskning, att förmedling av kunskap i organisation och måltidskedjan är en utmaning. Både i tidigare forskning (Holmberg, 2019) och i denna studie framkom det att måltidsutvecklaren kan ses som ”spindeln i nätet” där kommunikation med olika yrkesgrupper tillhörde en stor del av arbetet. Holmberg (2019), beskriver också att det finns svårigheter för den forskning som faktiskt finns, att nå ut till organisationen och hur de ska kunna applicera ny kunskap i deras arbete.

I olika studier och kartläggningar har det framkommit en indikation på att yrkesrollen var relativt ny (Holmberg, 2019). Det kunde stärkas i denna studie där kostchefer svarat att de haft en måltidsutvecklare mellan 2 månader - 12 år samt att en formell arbetsbeskrivning inte fanns tillgänglig. Då endast hälften av Skånes kommuner hade en måltidsutvecklare kan det anses rimligt att arbetsuppgifter eventuellt blivit utförda av personer med en annan yrkestitel eller kan ha varit spridda mellan olika yrkesroller. De olika förvaltningar som de arbetar inom kan eventuellt ligga som grund för hur måltidsutvecklarens arbetsuppgifter var utformade.

Den offentliga måltiden beskrevs som komplex och dess roll för att lösa olika utmaningar i samhället betonades, bland annat kopplat till hållbarhet och hälsa. Utifrån detta lyftes det återkommande att det var viktigt att fokusera på helheten i arbetet med de offentliga måltiderna. Måltidsmodellen har under 2000-talet haft en betydande roll för utveckling av måltider och är idag ofta utgångspunkt för kommunernas måltidspolicy och måltidsutvecklarnas arbete (Sveriges kommuner och landsting, 2006). Detta menar även Holmberg (2019) att modellen är användbar men för att enklare förstå hur arbetet med de

offentliga måltiderna kan ske i praktiken behöver den utvecklas. Måltidsmodellen verkar relevant för det dagliga arbetet enligt de intervjuade måltidsutvecklarna och FAMM kunde ses som en vägledning vid arbete med matsalsmiljön och den praktiska måltidsupplevelsen. Gustafsson et al., (2006) belyser också att en måltid är komplex och att verktyget FAMM med fördel kan användas för att skapa en positiv måltidsupplevelse. På liknande sätt beskriver Magnusson Sporre (2015), att måltiden är mer än bara maten på tallriken och att måltidsmiljön på senare år har fått mycket mer uppmärksamhet. Det tidigare begreppet "kost" har övergått till "måltid", då arbetet inkluderar mer än bara själva maten. Detta kopplas samman med intervjupersonernas beskrivning av måltiden, där fokus även läggs på måltidsmiljö, ekonomi och hållbarhet och arbetet sker ur ett helhetsperspektiv.

I förståelsen av en yrkesroll är det viktigt att beakta både den *instrumentella aspekten* av yrkesrollen vilken här inbegriper måltidsutvecklarens utbildning, kunskap och erfarenhet kopplat till yrket. Men också den *ideologiska aspekten* som handlar om att socialiseras in i yrkesrollen utifrån personlighet och erfarenheter, där en självstyrd roll har formats, men också om de förväntningar och normer som finns kring yrkesrollen (Olsson & Gullberg, 1986).

Brante (2009) menar att yrkesroller inom de offentliga måltiderna kan ses som semiprofessioner, vilket måltidsutvecklarna beskriver, att bred kunskap inom mat och måltider är viktiga, samtidigt som det genom intervjuerna framkom att yrkesrollen i framtiden antas bli mer specificerad. I studien framkom det en rad olika titlar på den person som arbetar med utveckling av måltider, detta kan dels handla om att yrket inte är specialiserat, dels att det inte heller finns en given utbildning för måltidsutvecklare. Intervjupersonerna uttryckte att titeln beskrev det arbete som personen utförde, som till exempel att måltidsutvecklare var en person som arbetade med utveckling av måltider och att en kostekonom hade mer ansvar för ekonomi. Samtidigt som det kunde se olika ut kommun till kommun. De beskrev även att yrket haft en annan titel tidigare, som hade benämningen "kost" men att det nu gått över till "måltid". Både Brante (2009), Chatterjee och Stevenson (2008) menar att semiprofessioner är mer styrda i förhållande till andra professioner och politik. Å ena sidan tyckte måltidsutvecklarna själva att deras arbete var väldigt självstyrt, då de till stor del kunde påverka deras arbetsuppgifter och utförande av arbetet, vilket motsäger teorin från den synvinkeln. Å

andra sida sa de tydligt att målen kring arbetet var satta och bestämda av andra professioner och politik, vilket pekar mot en medvetenhet som instämmer med litteraturen angående en semiprofessionens egenskaper.

I studien beskrevs flera utmaningar med att arbeta med måltider i en politiskt styrd organisation, där en politisk agenda satte riktlinjerna för vad som skulle prioriteras. Politikernas engagemang de senaste årtiondena har varit betydande kring den offentliga måltidens utveckling och visas i de framsteg som gjorts som till exempel att alla elever har rätt till kostnadsfri och näringsriktiga måltider (Persson Osowski & Fjellström, 2019). Samtidigt som yrkesrollen var begränsad till politiska idéer och mål så uppfattades den i stor utsträckning som självstyrd, där den enskilde måltidsutvecklaren kunde sätta sin egen prägel på yrkesrollen och hur arbetet kring målen kunde läggas upp.

Tidigare har kritik riktats mot den offentliga måltiden gällande bristande kvalitet på livsmedel och en ostimulerande måltidsmiljö vilket ledde till att satsningar gjordes där målet var att skapa måltidsglädje, mat som smakade bra och var hälsosam (Magnusson Sporre, 2015). Det har länge varit fokus på offentliga måltiderna (Livsmedelsverket, 2018) och redan år 2006 (Sveriges kommuner och landsting) diskuterades den offentliga måltiden som viktig för befolkningens hälsa och för arbete med hållbarhet. Satsningar som gjorts från regeringen, 2017, och Livsmedelsverket, 2019, har haft syfte att förbättra framtidens måltider. Genom ökat fokus på de offentliga måltiderna har måltidsutvecklarens yrkesroll växt fram.

Metoddiskussion

Ett kvalitativt tillvägagångssätt lämpade sig väl eftersom syftet var att ta reda på uppfattningar och förväntningar kring yrkesrollen. En annan metod som övervägdes var fokusgrupp för att eventuellt få fler deltagande, det valdes dock bort då det finns en risk att deltagarna inte får ta lika stor plats och fördjupning i varje yrkesroll hade blivit svårare att genomföra. I studien genomfördes inledningsvis semi-strukturerade intervjuer med måltidsutvecklare följt av en enkät till kost-/måltidscheferna. En inledande kvantitativ undersökning hade varit svår att utföra då författarna inte var tillräckligt insatta i ämnet och kring yrkesrollen. Det hade försvårat framtagandet av frågor och svarsalternativ till enkäten (Bryman, 2018). Enkäten riktades till måltis-/kostchefer då det från början var klart att alla kommuner inte hade en måltidsutvecklare. Eftersom enkätfrågorna handlade

om efterfrågad utbildning, kompetens, arbetsuppgifter om måltidsutvecklarens yrkesroll, var chefen mer lämpad att svara på enkätfrågorna än måltidsutvecklaren då den personen är med och anställer och därmed eventuellt kunde svara bättre på de frågorna. Enkätfrågorna var antingen av sluten karaktär eller frågor med fritext som var klart och tydligt utformade, vilket underlättade för respondenten då författarna inte fanns närvarande för följdfrågor.

Urvalet till intervjuerna var begränsat då personerna valdes inom ett specifikt geografiskt område och med hjälp av en lärares kontaktnät. Syftet var att få en djupare förståelse för måltidsutvecklarnas yrkesroll vilket en kombination av metoderna gav (Bryman, 2018). Resultat som framkom genom enkäten såsom arbetsuppgifter, kompetenser och utbildning kunde stärka det resultat som framkom genom intervjuerna. Enkäten blev därmed en viktig del i arbetet, då den användes som ett komplement till intervjupersonernas svar.

Det kan ifrågasättas om intervjuresultatet från fyra eventuellt representerar samtliga (cirka 16–17) stycken måltidsutvecklare i Skåne. Till exempel om de fyra personer som blev intervjuade bara av händelse hade liknande inställning och liknande åsikter om deras yrke eller om det går att generalisera. Enkätsvaren pekar dock mot samma sak och liknande mönster i yrkesrollen hittades och som gick att koppla samman med intervjuerna.

Ytterligare datainsamling hade möjligtvis gett mer kunskap om hur fler kommuner arbetar med måltidsutveckling men mättnad uppstod då tydliga mönster och teman hittades. (Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, 2014).

Resultatet kan ha påverkats av att forskarna hade en förförståelse kring mat- och måltider. Vissa intervjuvar hade eventuellt kunnat utvecklas mer, med hjälp av fler följdfrågor, men blev underförstådda av författarna. Övrigt med att genomföra intervjuer kan ha medfört svårigheter med att fokusera på de viktiga frågorna, hålla sig till ämnet och att våga ifrågasätta.

Det var en nackdel att enkätens bortfall på person- eller kommunprofil inte kunde kartläggas då den besvarades anonymt av etiska skäl. Bortfallet kan bero på en teknisk begränsning där tre mejladresser till kost-/måltidschef inte kunde nås direkt utan fick skickas till kommunens reception-mejl. Men även att de tillfrågade personerna inte hade tid att svara eller att de inte var tillgängliga under tiden enkäten kunde besvaras. Ett försök

till att få en hög svarsfrekvens var att det meddelades i informationsbrevet att den endast tog fem minuter att svara på enkäten och att respondenten hade möjlighet att besvara denna efter deras tid och möjlighet samt att det skickades en påminnelse. Enkäten kan ses som representativ för Skåne, då svarsfrekvensen var hög. Eftersom respondenterna inte var slumpmässigt utvalda kan resultatet inte ses som representativt för Sverige.

Relevans inom mat- och måltidsområdet

Studien behandlar en av de offentliga måltidernas aktörer. Måltidsutvecklare är ett framtida yrke efter avslutad utbildning på Gastronomiprogrammet, där många kurser är relevanta för yrkesrollen. Flera kommuner har gått från att benämna maten som “kost”, vilket innefattar att endast näringsberäkna maten på tallriken, till “måltid”, då flera aspekter är involverade. Detta medför att en bred kunskap inom mat- och måltider behövs. Resultatet kan användas som underlag för utveckling av utbildning kopplad till mat och måltid. Men även anställda inom kommunal verksamhet kan ta del av idéer för utveckling av arbete i offentliga måltider samt få en inblick i måltidsutvecklarens yrkesroll.

Studien kan vara användbar för framtida forskning inom mat- och måltidsområdet då måltidsutvecklaren spelar en stor roll för att utveckla måltiderna i samhället.

Förslag till vidare forskning

Vidare forskning inom området kan vara att intervjua personer som arbetar med eller får ta del av de offentliga måltiderna på olika sätt. Det kan vara kockar, pedagoger, rektorer men kan även vara intressant att studera äldres och elevers inställning till måltiden. Då studien enbart baserades på kommuner i Skåne, så kan det vara av intresse att undersöka måltidsutvecklarna i resten av Sverige för att se om det finns några likheter eller skillnader för geografiska områden och samt vilka förvaltningar de arbetar inom. En jämförelse kan studeras mellan kommuner som har måltidsutvecklare med de som inte har, med fokus på till exempel måltidsutveckling.

Slutsats

Studien visade att måltidsutvecklaren var en semiprofession och en tvärvetenskaplig yrkesroll. Efterfrågad utbildning och kvalifikationer innefattade praktiska kunskaper om matlagning och teoretiska kunskaper inom kost, näring och hälsa från till exempel en

gastronomi- eller kostvetareutbildning. En social kompetens och utåtriktad personlighet var att föredra då arbetet till stor del handlade om kommunikation. Det fanns uppfattningar och förväntningar om att måltidsutvecklaren skulle ha en bred kunskap inom måltidsområdet och att ha rollen som “spindeln i nätet” och som “allt i allo”. Å ena sidan kunde det vara utmanande att arbeta i en politiskt styrd organisation då det finns många viljor och åsikter som ska behagas och tillgodoses, men å andra sidan väldigt bra och tryggt att ha stöd och mål att arbeta efter. Arbetsuppgifterna var varierande och bestod främst av näringsberäkning i kostdatasystem, menyplanering, driva utvecklingsprojekt, ekonomiberäkningar, hålla utbildningar och implementera ny kunskap. Måltidsutvecklarna arbetade med att skapa måltider ur ett helhetsperspektiv och anser att måltiden är betydelsefull för samhället i form av hållbarhet och hälsa.

Referenslista

Brante, T. (2009). Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. I L. Maria (Red.), *Vetenskap för profession* (s.15–34). Högskolan i Borås.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, (3:2), 77–101, doi:10.1191/1478088706qp063oa

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (Upplaga 3). Stockholm: Liber

Chatterjee, P., & Stevenson, L. (2008). *Nonprofit Management as a Semi-Profession*. *Journal of Applied Social Science*, 2(1), 61–80.
<https://doi.org/10.1177/193672440800200105>

Ely, M. (1993). *Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken: cirklar inom cirklar*. Lund: Studentlitteratur.

Fetters, M. D., Curry, L.A. & Creswell, J. W. (2013). Achieving Integration in Mixed Methods Designs—Principles and Practices. *Health services research*, 48 (6 Pt 2), 2134–2156. doi:10.1111/1475-6773.12117

Gustafsson, I.B., Öström, Å., Johansson, J. & Mossberg, L. (2006). The Five Aspects Meal Model: a tool for developing meal services in restaurants. *Journal of Foodservice*, (17), 84–93. doi: org/10.1111/j.1745-4506.2006.00023.x

Hansson Alsterrot, A & Ögren, S. (2009) *Tankar om miljöarbete*. (Kandidatuppsats, Göteborgs Universitet, Göteborg.) Hämtad från
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/24675/1/gupea_2077_24675_1.pdf

Hogmark, A. (2009) *Vad gör en livsmedelsinspektör egentligen?* (Magisteruppsats, Sveriges Lantbruksuniversitet, Uppsala.) Hämtad från
https://stud.epsilon.slu.se/455/1/hogmark_a_090827.pdf

Holmberg, M. (2019). *En inblick i forskning kring offentliga måltider - En rapport från Måltid Sverige med vetenskapligt stöd från Göteborgs universitet* (Rapport 2019:39). Göteborg: RISE Research Institutes of Sweden

Juniusdottir, R., Hörnell, A., Gunnarsdottir, I., Lagstrom, H., Waling, M., Olsson, C. & Talvia, S. (2018). Composition of School Meals in Sweden, Finland, and Iceland: Official Guidelines and Comparison With Practice and Availability. *Journal of School Health*, 88 (10), 744–753, doi-org.ezproxy.hkr.se/10.1111/josh.12683

Livsmedelsverket. (2018). *Fakta om offentliga måltider* (Rapportserie nr 25). Hämtad från

<https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/rapporter/2018/2018-fakta-om-offentliga-maltider-2018.pdf>

Livsmedelsverket. (2019). *Bra måltider i äldreomsorgen Råd för ordinära och särskilda boenden – hemtjänst och äldreboenden*. Uppsala.

https://www.livsmedelsverket.se/globalassets/publikationsdatabas/broschyrer/broschyr_maltider_aldreomsorg.pdf

Magnusson Sporre, C. (2015). *Måltidsgörarens utmaningar - Komplexiteten i det medvetna måltidsgörandet*. (Avhandling, Örebro Universitet, 10). Hämtad från

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:857507/INSIDE01.pdf>

Olsson, H. & Gullberg, M. (1986). *Att lära en yrkesroll*. Lund: Studentlitteratur.

Persson Osowski, C., & Fjellström, C. (2019). Understanding the ideology of the Swedish tax-paid school meal. *Health Education Journal*, 78 (4), 388–398.

doi:.org/10.1177/0017896918798421

Regeringen. (2017). *Uppdrag att verka för fortsatt utveckling av offentliga måltider inom ramen för livsmedelsstrategin*. (SOU 2017:02351). Stockholm: regeringsbeslut.

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2014). *Utvärdering av metoder i hälso- och sjukvården: en handbok*. (2. uppl.) Stockholm: Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU).

Sveriges kommuner och landsting. (2006). *Mat för många - Goda råd för utvecklingen av måltidsverksamheten*. Eskilstuna: Sveriges kommuner och landsting (SKL).

Ulfsdotter Eriksson, Y. (2017) Yrke: status, erkännande och identitet. I A. M. Bengtsson & T. Berglund (Red.), *Arbetslivet*. (s. 479). Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2017). *Den europeiska kodexen för forskningens integritet*. Berlin: Vetenskapsrådet.

Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide

Utbildning & kvalifikationer:

- Hur länge har du arbetat som måltidsutvecklare?
- Vad var det som gjorde att du sökte dig till detta yrke?
- Vad har du för tidigare yrkesbakgrund?
- Hur skulle du beskriva ditt yrke lite kortfattat?
- Vad är en måltidsutvecklare för dig?
- Vilken utbildning har du? Hur väl speglar din utbildning dina arbetsuppgifter?
- Vilken utbildning anser du krävs för att arbeta som måltidsutvecklare?
- Vilka kvalifikationer/kompetenser tror du är viktigast att ha för din tjänst?

Arbetsbeskrivning:

- Finns det någon formell arbetsbeskrivning?
- Hur ser din arbetsbeskrivning ut?
- Hur ser en vanlig arbetsvecka ut för dig?
- Vi har lagt märke till att den personen som arbetar med kostchefen heter olika i olika kommuner. Vad tror du att det beror på?
- Föredrar du någon titel framför någon annan?

Uppfattningar kring rollen:

- Vi har tagit del av en litteraturstudie som gjorts av RISE (statligt företag som arbetar med forskning, samverkar med universitet) där det framkommit att rollen uppskattas och efterfrågas av många i organisationen. Vad tänker du när du hör detta?
- Vad är viktigt för dig i din roll som måltidsutvecklare?
- Vilka förväntningar upplever du på dig själv i din yrkesroll?
- Vilka utmaningar, även problem finns i din yrkesroll? Svårast? Ex. att vara "mellanchef", kontakt med hela ledet
- Måltidsutvecklare är ju en ganska ny yrkestitel – varför tror du att den rollen har tillkommit på senare år?
- Varför tror du att det heter måltidsutvecklare och inte t ex "kostutvecklare" (jfr kostekonom)?

Måltiden:

- Hur ser du på den offentliga måltidens roll i samhället?
- Du befinner dig i en politiskt styrd organisation, hur påverkas ditt arbete? Positivt/negativt
- I skolan har vi arbetat mycket med livsmedelsverket och med måltidsmodellen. Livsmedelsverkets måltidsmodell är ju till för att vägleda i det offentliga arbetet. Hur arbetar du med måltidsmodellen & FAMM?
- Hur tror du att måltidsutvecklarens roll kommer se ut om 10 år?

Bilaga 2. Enkät till kostchefer om Måltidsutvecklarens yrkesroll

Hej!

Vi är två studenter från Högskolan Kristianstad som skriver vårt examensarbete inom Mat- och måltidsvetenskap om måltidsutvecklarens yrkesroll i kommunen. Vi vill undersöka måltidsutvecklarens roller, funktioner och arbetsuppgifter, samt vilken utbildning och vilka kvalifikationer som förväntas. Intervjuer har genomförts med personer som arbetar som måltidsutvecklare i Skåne, för att få deras syn på yrkesrollen. Som en andra del av studien skickas även denna korta enkät ut till alla måltids- och kostchefer i Skåne. Det skulle vara till stor hjälp för oss om Du har möjlighet att besvara dessa frågor. Även om ni inte har en

måltidsutvecklare är vi tacksamma för om ni har möjlighet att svara på de två första frågorna. Enkäten är mycket kort och tar max 5 minuter att svara på. Naturligtvis är alla svar anonyma. Enkäten är öppen fram till den 6/5.

Resultatet kommer publiceras som en del av en kandidatuppsats i Högskolan Kristianstads Diva-portal i slutet av juni.

Studenter:

Emma Frick emma.frick0067@stud.hkr.se

Erika Månsson erika.mansson0029@stud.hkr.se

Handledare:

Maria Nyberg maria.nyberg@hkr.se

1. Ingår din kommun i en

Landsbygds kommun: mindre än 15 000 invånare

Mindre stad: minst 15 000 invånare

Större stad: minst 50 000 invånare

Storstad: minst 200 000 invånare

2. Har ni måltidsutvecklare i er kommun? (Kan ha annan titel, person som arbetar tillsammans med måltids-/kostchef)

Ja

Nej, annan titel

Nej

3. Vad har ni tilldelat för titel?

Fritext:

4. Hur länge har kommunen du arbetar i haft en måltidsutvecklare?

Fritext:

5. Vilken förvaltning arbetar måltidsutvecklaren inom?

Fritext:

6. Vilken är anställningsgraden av måltidsutvecklare i din kommun? Går att ange fler alternativ.

>50 %

50-75%

76-100%

7. Krävs det en högskoleutbildning för att arbeta som måltidsutvecklare i din kommun?

Ja

Nej

8. Vilken utbildning har din/dina måltidsutvecklare?

Kostvetarutbildning

Kostekonomutbildning

Gastronomiprogrammet

Dietistutbildning

Kockutbildning

Ingen högskoleutbildning

Annat:

9. Vilka kompetenser är viktigast vid anställning av en måltidsutvecklare?

Fritext:

10. Vilket/vilka områden arbetar måltidsutvecklaren med? Går att ange flera alternativ.

Förskola
Skola
Äldreomsorg
LSS
Annat:

11. Vilka uppgifter och ansvar ingår i yrket? Går att ange flera alternativ.

Ekonomiansvar
Budget
Fakturahantering
Statistik
Menyplanering (specialkost, receptutveckling)
Näringsberäkning
Personalansvar
Kvalitetsarbete/kvalitetssäkring
Utvecklingsprojekt
Administrativt arbete
Delta i upphandlingar
Föreläsningar
Annat:

Bilaga 3. Missivbrev till deltagare - Måltidsutvecklarens yrkesroll

Vi är två gastronomi-studenter, Emma Frick och Erika Månsson, från Högskolan Kristianstad som skriver vårt examensarbete inom Mat- och måltidsvetenskap. Genom en kartläggning som RISE (forskning och utveckling inom livsmedelsindustrin och näringsliv) har gjort, framkom det att måltidsutvecklarens roll är viktig för organisationen. Därför vill vi undersöka yrkesrollen djupare och ta reda på vilka titlar som kan förekomma, vilken utbildning som är relevant, vilka arbetsuppgifter som tilldelas samt hur måltidsutvecklaren ser på sin egen roll och den offentliga måltiden. Detta gör vi genom intervjuer med fyra stycken måltidsutvecklare i Skåne län. Vi kommer spela in intervjuerna med bandspelare för att sedan transkribera materialet. Efter arbetets godkännande kommer materialet förstöras. Era personuppgifter är skyddade och vilken kommun ni tillhör kommer inte skrivas ut i arbetet.

Härmed godkänner jag medverkan i intervjun. Jag är medveten om att deltagandet är frivilligt och att jag när som helst kan avbryta.

Datum och ort:

.....

Underskrift:

.....

Tack för din medverkan!

Har ni några frågor eller funderingar kontakta oss gärna.

Emma Frick
Emma.frick0067@stud.hkr.se

Erika Månsson
Erika.mansson0029@stud.hkr.se